

משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך ילדים ונוער בסיכון
המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר

18 פרקטיקות להוראה אפקטיבית בכיתות שח"ר

ההוראה בכיתות שח"ר חותרת לצמצום פערים ורואה בהשכלה איכותית כלי מפתח בקידום מוביליות חברתית. לאורך שנים רבות התגבשו פרקטיקות שהוכיחו את עצמן לאורך זמן ובאופן עקבי ככלים המסייעים לקדם יעדים אלה ומהווים יישום מעשי של עקרונות הפדגוגיה הטיפולית.

לפניכם 18 מושגים המהווים ריכוז של פרקטיקות אלה. על אף שהמושגים מוצגים בנפרד זה מזה וניתן ליישם באופן עצמאי וללא תלות ביישומן של פרקטיקות אחרות, על פי רוב דווקא השימוש המשולב בהם הוא בעל האפקט החזק ביותר להשבחת תהליכי למידה בכיתות שח"ר.

ברצוני להודות למנהל האגף, מר חיים מויאל, על האמון בעשייה של צוות המחלקה ועל התמיכה היומיומית המאפשרת לחלום בגדול ולהגשים חלומות עבור תלמידי כיתות שח"ר. תודה לצוות המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר- לצוות הפדגוגי: ד"ר שני קחטה, אתי גליקליך, דנה גבאי, אורלי אלבז, חגית הררי, אפרת דניאל, מוחמד גזאווי על תרומתם לכתיבת מסמך זה, וליתר חברי הצוות: רונית בן חמו, יפה פיינר, גיגי שמואלי, גיל שרעבי ופיני צרפתי.

מזמינה אתכם להמשיך להטמיע פרקטיקות אלה בעשייתכם החינוכית,

ליאת צוריה-קליין

מנהלת המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר

נכתב על ידי צוות המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר, אגף א חינוך ילדים ונוער בסיכון- משרד החינוך, תשפ"ב

1. חוויות הצלחה

בכיתות שח"ר נבנית תכנית הלימודים כך שתאפשר לתלמיד חוויות הצלחה רציפות ועקביות. הכלי הפדגוגי המרכזי לריבוי חוויות הצלחה הוא חלוקת החומר למנות קטנות ושימוש במבדקי הצלחה קצרים בכל יחידת לימוד. בנוסף, מבנה תכנית הלימודים כולל הצבת יעדים קצרי טווח ומטרות בעלות משמעות, מותאמות גיל וברורות השגה עבור התלמידים ברמה אישית וברמת כיתתית.

נכתב על ידי צוות המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר, אגף א חינוך ילדים ונוער בסיכון- משרד החינוך , תשפ"ב

2. שיעור מיטבי

שיעור מיטבי בכיתות שח"ר הוא שיעור המאפשר למידה פעילה ומשמעותית עבור כל תלמידי הכיתה.

השיעור המיטבי בנוי כך שהחלק הארי של השיעור כולל למידה פעילה של התלמידים, כאשר המורה מלווה אותם בתהליך הלמידה. כך הלמידה נשמרת לאורך זמן ומחזקת את תחושת המסוגלות של התלמיד.
שיעור מיטבי בנוי משלושה חלקים:

א. הקנייה קצרה בה מציג המורה את נושא השיעור, את התכנים העיקריים ואת השימוש בהם. [להרחבה](https://katzr.net/e33613)

ב. תרגול פעיל של התלמידים בליווי המורה. התרגול הוא מדורג בהתאם לרמות השונות בכיתה. [להרחבה](https://katzr.net/9115e6)

ג. מבדק הצלחה קצר המאפשר למורה ולתלמידים להעריך את תהליך הלמידה שנעשה בשיעור. [להרחבה](https://katzr.net/b45cda)

3. מבדק הצלחה

מבדק קצר הנמשך עד 5 דקות, בד"כ בסוף שיעור/נושא. המבדק ייבדק בסמוך להעברתו על ידי המורה כדי לתת משוב מידי לתלמיד.

המבדק נערך באופן עצמאי ולרוב ללא חומרי עזר ומהווה כלי להערכת הידע הנלמד באותו השיעור. לא ייכנסו במבדק ההצלחה שאלות משיעורים קודמים.

מטרת המבדק היא כפולה: מטרת הערכה לבחינת הפנמת הידע הנלמד בשיעור.

הערכה זו משרתת הן את המורה והן את תלמידיו לגבי הנלמד בשיעור. מטרה שנייה היא העלאת הדימוי העצמי, המוטיבציה ותחושת המסוגלות של התלמידים. כיוון

שמדובר במבדק קצר יחסית העוסק בחומר הנלמד באותו שיעור בלבד, עולים הסיכויים של התלמידים להגיע להישגים גבוהים ולחוש חווית הצלחה.

על פי ממצאי המבדק יפעיל המורה שיקול דעת בנוגע להמשך הלמידה של כל תלמיד באופן אישי ושל הכיתה כולה.

4. מבחן בקרה

מבחן הנערך אחת לעשרים או 30 שעות הוראה בתחום דעת מסוים.

המבחן כולל לרוב מספר נושאים ומהווה הזדמנות לתרגול אינטגרציה של תכני לימוד שונים עבור התלמידים.

מבחן הבקרה הוא תהליך הכולל ארבעה שלבים:

1. שלב ההכנה, בו מתרגלים התלמידים מבחן דומה למבחן הבקרה במבנה, בסוג השאלות ובנראות החזותית, ומאפשר להם לפתח אסטרטגיות יעילות בהיבחנות.
2. תגבורים לימודיים בהתאם למיפוי מבחן ההכנה המציף את הקשיים שעלו במבחן הבקרה.
3. העברת מבחן הבקרה (למחרת מבחן ההכנה) הנערך בתנאי מבחן קלאסיים וללא עזרת מורה כלל.
4. לאחר מבחן הבקרה נערך מיפוי של ביצועי התלמידים במבחן, ובהתאם לממצאי המיפוי נערכים תגבורים לחיזוק הקשיים שעלו במבחן הבקרה. ע"פ הצורך, ייערך מועד ב' למבחן הבקרה כדי לאפשר לתלמידים חווית הצלחה במבחן אינטגרטיבי מקיף.

5. חיפויים

בשח"ר יישום הוראה מבוססת נתונים נעשה באמצעות שימוש במיפויים, בטפסים מארגני מידע, שימוש ב"רמזור" לתיאור מצב התלמידים בתלמידאות, הישגים והתנהגות. כמו כן עיקרון זה בא לידי ביטוי בתהליכי מעקב ובקרה עקביים ושיטתיים ובניית תכניות עבודה המבוססות על הנתונים העולים מהעשייה החינוכית בתחומי הדעת השונים.

כלים אלה מאפשרים למורה לדעת בכל נקודת זמן את מצבו של כל תלמיד ביחס למטרותיו האישיות ולמטרות הכיתתיות.

מיפוי הוליסטי דינמי-

https://katzr.net/94e1f1	מ"מ
https://katzr.net/a32239	חמ"ד
https://katzr.net/eca6f3	חרדי

מיפוי טכנולוגי <https://katzr.net/95c023>

מיפוי מבחן <https://katzr.net/2ee70a>

נכתב על ידי צוות המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר, אגף א חינוך ילדים ונוער בסיכון- משרד החינוך , תשפ"ב

ב. מרתון ומבצע לימודי

המרתון הלימודי והמבצע הלימודי הם כלים ליצירת מבנה למידה אינטנסיבי המבוסס על העקרון שיצירת רצף לימודי ממוקד מאפשר להתגבר על קשיים המופיעים בלמידה המחולקת לפרקי זמן קצרים ומפוזרת לאורך השבוע.

מבצע לימודי

מרתון לימודי

נכתב על ידי צוות המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר, אגף א' חינוך ילדים ונוער בסיכון- משרד החינוך , תשפ"ב

מרתון לימודי

מרתון לימודי הוא יום לימודים ארוך (בין 8-12 שעות לימוד) המוקדש כולו ללימוד תחום דעת אחד. מרתון לימודי יכול להיות כלי פדגוגי יעיל במקרים שבהם נדרש צמצום פערים בטווח זמן קצר, צורך בלימוד אינטגרטיבי של מספר נושאים יחד או כסיכום למידה. המרתון הלימודי בנוי במבנה הכולל מספר יחידות לימוד מתוכננות מראש בקפידה, וכולל שיתוף פעולה של מספר אנשי צוות המלווים את היום. המבנה הקלאסי של מרתון לימודי הוא התחלת הלימוד במליאה, ולאחריה מבדק הצלחה שבהתאם לתוצאותיו מתפצלת המליאה לקבוצות ע"פ מוקדי הקושי שעלו במבדק ההצלחה. לרוב, מרתון לימודי מסתיים בבחינה מקיפה הכוללת את כל החומר הנלמד במרתון. בין שלבי הלמידה השונים, ע"פ שיקול דעתו של הצוות החינוכי, משובצות ביום זה פעילויות הפגתיות (ארוחת צהריים קבוצתית, פעילות ספורטיבית קצרה וכד'). רצוי שהמרתון יתקיים בסטינג אחר מבחינה פיזית מן המקום שבו בד"כ לומדים התלמידים (אזור אחר בבית"ס, מחוץ לבית"ס, מחוץ לעיר, באוניברסיטה קרובה).

[להרחבה https://katzr.net/2b3742](https://katzr.net/2b3742)

מבצע לימודי

מבצע לימודי הוא רצף של שעות לימוד ממוקדות בתחום דעת אחד. בשונה מן המרתון הלימודי, המבצע הלימודי בנוי ממספר שעות רצופות (בד"כ 4 שעות רצופות) פעמיים-שלוש בשבוע לאורך מספר שבועות (2-3 שבועות). בשבועות שבהם מתקיים המבצע הלימודי, מערכת השעות נשארת כרגיל, ותוספת השעות היא לאחר תום יום הלימודים.

בסיום כל יחידת לימוד מתקיים מבדק הצלחה, ובין מפגש למפגש מתקיימים תגבורים לצורך מתן מענה על קשיים ספציפיים שעלו במבדקי ההצלחה. ניתן לסיים מבצע לימודי במרתון, לפי הצורך. מבצע לימודי מסתיים במבחן בקרה (ע"ע).

7. שיחה אישית

שיחה אישית היא אחד הכלים האפקטיביים של המורה כדי ליצור יחסים משמעותיים עם תלמידיו, לאתר צרכים של התלמידים, להעמיק את הקשר בינם לבין המורה, לתת לתלמידי שח"ר הרגשה של אכפתיות, הכרה, אמון, שותפות ומוטיבציה. השיחה נערכת בין מורה לתלמיד בתיאום מראש, במרחב המאפשר שיח אינטימי נעים ובזמן המאפשר פניות לקיום שיחה משמעותית. כל שיחה אישית נסובה סביב נושא מוגדר אחד הקשור לתהליכים שונים המתרחשים בביה"ס (משמעתי או לימודי) או בחייו האישיים של התלמיד. השיחות האישיות מתקיימות לאורך כל השנה, כך שכל תלמיד מוזמן לשיחה אישית מספר פעמים לאורך השנה. המורה מתעד את התכנים העיקריים שעלו בשיחה האישית, ושיחות המשך מתקיימות בהתאם לצורך.

8. ביקור בית

ביקור בית הוא ביקור הנעשה ע"י מחנך הכיתה בביתו של התלמיד.

הביקור נעשה בתיאום מראש עם הורי התלמיד ועם התלמיד עצמו בזמן המתאים למורה ולמשפחת התלמיד. הביקור כולל הגעה פיזית לבית התלמיד, שיחה קצרה עם ההורים בנוכחות התלמיד שמטרתה תיאום ציפיות וגיוס של ההורים לקראת שנת הלימודים. רצוי שביקור בית יתרחש לפני תחילת השנה, אך בהתאם לצורך מתקיימים ביקורי בית גם במהלך השנה. ביקור בית הוא מרחב שבו מתנהלת שיחה באווירה נעימה וחיובית ונעדרת שיפוטיות, והוא אינו תחליף לאסיפת הורים או לשיחות משמעת או לשיחות אישיות.

9. שילוב מעגלים

שילוב מעגלים הוא מפגש שמטרתו ליצור חיבור והזמנה לשיתוף פעולה בין כל הגורמים השותפים בתהליך הלימודי בכיתת שח"ר, קרי הצוות החינוכי (מורים מקצועיים, מחנכים, יועצות, הנהלה, צוות אדמיניסטרציה), הורי התלמידים והתלמידים עצמם. מומלץ להזמין לשילוב המעגלים גורמים משמעותיים בקהילה שיש עניין לחבר אותם לתהליך הלימודי הנעשה בביה"ס.

שילוב המעגלים מתרחש בצמתים חשובים במהלך השנה: בתחילת השנה, לפני אירועים מיוחדים (כגון, מבצע לימודי, לקראת בגרויות) לרוב שילוב מעגלים מתרחש בערב בביה"ס, בתכנון מראש ועם הזמנה רשמית ואישית לכל אחד מהגורמים. מהלך הערב כולל הצגת הגורמים השונים וחשיבותם להצלחת הלמידה, הזמנה מפורשת לשיתוף פעולה תוך הדגשת האתגרים העומדים בפני כלל הגורמים וההזדמנויות העומדות בפניהם בתהליך הלמידה. מוצגות המטרות ומוצגים היעדים העומדים בפני התלמידים. בנוסף, נעשית פעילות חווייתית המזמנת קרבה בין כל הגורמים, חיזוק ההיכרות ביניהם ופתיחת ערוצי שיח.

שילוב מעגלים הוא ערב חגיגי, חשוב שהסביבה תהיה נעימה ומזמינה (שולחנות ערוכים, סביבה מעוצבת, כיבוד קל).

10. שיטת האצה לצמצום פערים

התפיסה העומדת בבסיס צמצום הפערים בכיתת שח"ר טוענת כי כדי לצמצם פערים בצורה הטובה ביותר יש לשמור על רמת למידה גבוהה תואמת גיל ולבנות את מערך השיעור כך שהתלמידים יקבלו כלים להתמודדות עם הרמה הגבוהה הנדרשת. גישה זו עומדת כנגד הגישה הטוענת שיש ללמד את התלמיד ע"פ רמתו. לכן כל הלימוד בכיתות שח"ר מבוסס על מיפוי דרישות בחינות הבגרות הרגילות, חלוקתן למנות קטנות, איתור מוקדי הקושי שעלולים להקשות על התלמידים ובניית מערך כלים המאפשר לכל תלמידי שח"ר לבצע משימות בגרות התואמות את המצופה מבני גילו.

ו. תכנית תלת- שנתית

תכנית הלימודים הנבנית בכיתות שח"ר נבנית מתוך ראייה תלת-שנתית, תוך שימוש בכל מועדי ההיבחנות הקיימים.

במסגרת בניית התכנית התלת-שנתית כולל פריסת היבחנות של כל בחינות הבגרות שהתלמיד אמור לעמוד בהן במהלך שלוש השנים ומתוך שיקול דעת לגבי החיבורים הנכונים בין תחומי הדעת כך למשל תיעשה השתדלות לפצל בין תחומי דעת העלולים לבלבל את התלמיד אם יילמדו יחד, וכן לוודא כי קיימות אופציות היבחנות בבגרויות של מקצועות חסם. בהתאם לתכנית התלת-שנתית, נגזרת התוכנית השנתית, וממנה נגזרות תכניות העבודה של תחומי הדעת השונים.

<https://katzr.net/560c67> הרחבה

נכתב על ידי צוות המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר, אגף א חינוך ילדים ונוער בסיכון- משרד החינוך , תשפ"ב

12. תכנית עבודה

תכנית העבודה היא תכנון הלימודים הכולל את פירוט השיעורים הנלמדים לאורך כל השנה בתחום דעת ספציפי. המורה המלמד הוא הבונה את תכנית הלימודים בהתאם לדרישות משרד החינוך ולמאפייני הכיתה.

בבניית תכנית העבודה יש לקחת בחשבון את מספר השעות הנלמד בפועל במהלך השנה (יש להפחית חופשות, אירועים בית ספריים) ויש לכלול מבחנים באופן מפורש כולל ההכנה לקראת המבחנים.

תוכנית העבודה מהווה את הבסיס לעבודתו של המורה ולקצב התקדמות הכיתה. בהתאם ליישום תכנית העבודה ניתן לקבל החלטות על היקף ותזמון התגבורים (ע"ע), על הצורך במבצע לימודי (ע"ע) ובמרתונים לימודיים (ע"ע).

תכנית העבודה היא ספציפית ומדויקת וכוללת את פירוט הנלמד בכל שיעור ושיעור ע"פ עקרונות השיעור המיטבי (ע"ע).

13. תכנית אישית

לצד ההוראה הכיתתית המתקיימת בכיתות שח"ר, נבנות תכניות אישיות לכל תלמיד המותאמות למאפייניו האישיים בהתאם למיפוי ההוליסטי דינמי (ע"ע).
 התכנית האישית נבנית יחד עם התלמיד וכוללת אתגרים, יעדים, לוחות זמנים ודמויות המלוות את התלמיד.
 התכנית האישית היא דינמית ומשתנה בהתאם להתקדמות התלמיד. לאורך השנה נעשה מעקב אחר יישום התכנית האישית בד"כ בשיחות אישיות עם המחנך (ע"ע).

14. תגבורים

תגבור לימודי הוא כלי המשמש לצמצום פערים העולים ממבדקי ההצלחה, ממבחני הבקרה או מכל צורך שעולה במהלך הלמידה בכיתת שח"ר. התגבור יכול להיות אישי, קבוצתי, כיתתי. היקף השעות וחלוקת הזמנים של התגבור גמישים ומותאמים לצורך העולה מן השטח. את התגבור יכול ללמד המורה המקצועי בכיתה, מתרגל המסייע לתלמידים בכיתה או מורה אחר מצוות ההוראה. התגבור הלימודי נעשה מעבר לשעות המערכת, בד"כ בסוף יום לימודים.

15. מיומנויות למידה

כחלק מצמצום הפערים הלימודיים בכיתות שח"ר דרך ההוראה בתחומי הדעת השונים כוללת שילוב מיומנויות למידה בהוראת החומר הלימודי.

בין המיומנויות העיקריות הן הבנת הנקרא, כתיבת תשובה, הבנת הוראות, חכמת ההיבחנות וכו'.

הוראה מותאמת ומכוונת מיומנויות למידה תוביל את התלמיד להישגים אקדמיים ותחזק את תחושת המסוגלות שלו להתמודד עם משימות לימודיות גם לאחר סיום התיכון.

טו. ישיבות צוות

האתגרים העומדים בפני המורים המלמדים בכיתות שח"ר מחייב חיזוק משמעותי של עבודת הצוות המשותפת של כלל המורים המלמדים בכיתה באופן שגורתי וקבוע. העובדה כי רוב הזמן כיתות שח"ר לומדות בפיצולים, מדגישה עוד יותר את הצורך בתיאומים שוטפים בין המורים המלמדים. חשוב שכל תלמיד ידע כי צוות המורים הוא קבוצה מגובשת הרוצה בטובתו, ושכל מורה יראה בחבריו להוראה בכיתות שח"ר שותף פעיל לתהליכים הלימודיים. לפיכך, יש חשיבות להקפדה על מפגשי צוות קבועים בין המחנך למורים המקצועיים (בכל תחום דעת בנפרד) ובין המורים המקצועיים לבין עצמם. מטרת ישיבות הצוות היא עדכון בנעשה בלמידה השוטפת, מעקב אחר יישום תכנית העבודה הכיתתית והאישית בהתאם למיפוי ההוליסטי דינמי(ע"ע), התמודדות עם אתגרים העולים במהלך השיעורים, בניית מבחנים משותפים וכו'.

17. גבולות ברורים

היכולת לשמור על מערך כיתתי הבנוי על מסגרת יציבה מחייב הצבת גבולות ברורים והקפדה על שמירתם. מומלץ כי בכיתות שח"ר יגבש הצוות החינוכי מערך מצומצם של חוקי התנהגות ההכרחי לצורך קיום למידה רציפה.

על כלל המורים להקפיד על קיומם של החוקים בכדי ליצור אווירה רגועה המאפשרת למידה. הטמעת הגבולות מחייבת הקפדה עקבית על החוקים שהתקבלו גם למול ניסיונות חוזרים ונשנים להפרתם. השיח על גבולות ברורים צריך להיות גלוי, מפורש ובהיר לכלל התלמידים והצוות החינוכי.

יש חשיבות רבה לדוגמא אישית של המורה בשמירה על הגבולות שנקבעו כדי לחזק את הטמעתם בשגרת הלמידה בכיתה.

18. מבוגר כשמעותי

בכיתות שח"ר נעשה מאמץ לדאוג שעבור כל תלמיד יהיה לפחות מבוגר משמעותי אחד מהצוות החינוכי. לרוב, המבוגר המשמעותי הטבעי הוא מחנך הכיתה, אך השאיפה היא כי גם המורים המקצועיים והצוות המנהלי יהיו חלק מהמעטפת התומכת בתלמידים בקצה הרצף.

קשר משמעותי נבנה דרך השיחות האישיות (ע"ע) של הצוות החינוכי עם התלמידים במגוון נושאים הקשורים בלמידה כמו גם בחייהם האישיים בהווה ובעתיד. כמו כן נבנה קשר משמעותי ע"י מתן תשומת לב פדגוגית בתוך השיעורים ומחוצה להם דרך מעקב אישי אחר התקדמותו של כל תלמיד במסגרת התכנית האישית (ע"ע).

אהבתם?

חומרים נוספים להעמקה והרחבה

חוברת עקרונות שח"ר

<https://katzr.net/e55677>

חוברת פדגוגיה טיפולית-

עברית <https://katzr.net/81cafd>

ערבית - <https://katzr.net/34979d>

הרצאות ופרסומים של המחלקה לכיתות ותכניות שח"ר

<https://katzr.net/8574fc>